

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2019.55.205-226>

УДК 711+303

*д-р арх., професор Дьомін М. М.,
deminmaster@gmail.com; orcid.org / 0000-0002-3144-761x,
Київський національний університет будівництва і архітектури;
д-р хаб., професор Маршал Тадеуш,
Інститут загосподарювання середовища
та просторової політики Університету Лодзі (Польща),
д-р техн. наук, професор Габрель М. М.,
gabrelmikola@gmail.com, orcid.org / 0000-0002-2514-9165,
НУ «Львівська політехніка»*

ВИМОГИ Й КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙНИХ УТВОРЕНЬ. ДОСВІД ПОЛЬЩІ ТА ПРАКТИКА УКРАЇНИ

Анотація: використовуючи досвід Польщі, впорядковано категорійно-понятійний апарат, мету, завдання, вимоги й критерії формування міських агломераційних утворень. Встановлено функції міст і критерії їх віднесення до агломераційного центру; визначено ознаки агломераційного простору та критерії встановлення зовнішніх меж ареалів просторового впливу центрів агломерацій. Виокремлена специфіка агломераційних утворень, подано їх ієрархічну класифікацію та сформульовано завдання розвитку. Обґрунтовуючи моделі розвитку агломераційних просторів, окреслено адміністративно-правові інструменти формування та управління агломераціями, розкрито містобудівні аспекти формування й керованого розвитку агломерацій. Обґрунтовані напрями й завдання наукових досліджень проблем агломераційних просторів, які сприятимуть подальшому агломеруванню простору України.

Ключові слова: агломераційний центр, агломераційні функції, агломераційне утворення, агломеризація, метрополія, метрополійний простір, метрополійні функції, критерії встановлення зовнішніх меж ареалів просторового впливу центрів агломерацій.

Вступ. *Агломерація й метрополія як явище в урбаністиці.* Поняття «агломерація» є відносно новим в урбаністиці, тоді як метрополія — як у семантичному, так і у функціональному сенсі — існує здавна (досить згадати метрополії Древнього світу: Вавилон, Рим чи Константинополь). Нові функції і значення агломераційних утворень випливають із нових обставин. Рушійною силою агломерування й метрополізації простору в світі, які набувають щораз більшого поширення і характеризуються високою динамікою, виступають загальні процеси глобалізації соціально-економічних явищ і швидкий розвиток

інформаційно-технологічної цивілізації. Ці явища (незалежно від того, чи вважаються вони окремими, чи визначаються як чергові нові, якісно відмінні від попередніх, фази урбанізації) істотно відрізняються — як кількісно, так і якісно, від процесів урбанізації, що відбувалися раніше, і пов'язуються з:

- інтенсивним зростанням значення великих міст і взаємозв'язків між ними, що спостерігається впродовж останніх десятиліть у сучасній урбаністиці;
- певним відступом від принципу ієрархічної організації простору (теорія В. Кристаллера), вносячи якісно нові зв'язки між осередками (це визначає силу впливу центру незалежною від його «маси» і фізичної віддаленості);
- зміною відносин між містом-центром і оточуючим його регіоном; новими засадами територіального поділу праці, капіталу, знань і влади.

На таких методологічних засадах побудовано дослідження порушеної проблеми. Використовуємо поняття агломерація як більш поширене в наукових дослідженнях і практиці України.

Мета статті — використовуючи досвід Польщі, впорядкувати категорійно-понятійний апарат, а також мету, завдання, вимоги й критерії формування міських агломераційних утворень, розкрити шляхи застосування польського досвіду в практиці України.

Вирішувались *завдання*:

- впорядкування основних понять, дефініцій і детермінант агломерацій та агломераційного простору;
- встановити функції міст і критерії їх віднесення до агломераційного центру;
- визначити ознаки агломераційного простору та критерії встановлення зовнішніх меж ареалів просторового впливу центрів агломерацій;
- встановити специфіку агломераційних утворень, їх ієрархічний поділ і завдання розвитку;
- обґрунтувати моделі розвитку агломераційних просторів;
- визначити міста у просторі України, перспективні для утворення на їх основі агломерацій;
- окреслити адміністративно-правові інструменти формування та управління агломераціями;
- розкрити містобудівні аспекти формування й керованого розвитку агломерацій;
- обґрунтувати напрями й завдання наукових досліджень проблем агломераційних просторів.

Предметом дослідження стало осмислення агломерації як явища в урбаністиці.

Дослідженість проблеми. Оскільки основна концепція запропонованої публікації полягає в аналізі досвіду Польщі з питань дослідження таких

процесів урбанізації, як метрополія, метрополійний досвід і метрополізація (у Польщі розглядаються ширше за поняття агломерація) та його застосування для застосування для науки і практики України, використано напрацювання польських і українських учених і практиків, що займаються дослідженням простору та питаннями, пов'язаними з цим.

Серед польських дослідників — це географи, урбаністи та економісти, виділяємо: Б. Бартосевич [16], Р. Доманські [18], П. Еберхардт [17], С. Лішевські [19], Т. Марковські [20], Т. Маршал [20–22], І. Пелесяк [26], Р. Слезінські [24], М. Сметковські [25], Й. Якубчик-Гришкевич [23]. Із напрацювань українських учених найбільшу цінність для нас представляють праці: Ю. Білоконя [1–2; 13], М. Дьоміна [4–5], М. Габреля [3; 5], Ш. Ібатулліна [6], В. Нудельмана [8], Є. Ключніченка [7], Ю. Палехи [9], І. Парасюка [10], О. Тищенко [11], І. Фоміна [2; 13], О. Шаблія [14], В. Яценка [15].

Виклад матеріалу. I. Категорійно-понятійний апарат. *Агломерація* — морфологічна одиниця, яка творить спільну систему пов'язаних між собою поселень, що виникли в результаті концентрації забудови й господарювання; зосередження міст та інших населених пунктів на певній території. Поняття агломерація, агломераційний простір, агломерування, агломераційні функції мають нечітке визначення, існує певна інтерпретаційна довільність їх трактування. Термін агломерація вказує на існування взаємозалежності між містом і сусідніми територіями (ідентифікує зону впливу ядра агломерації на оточення). Тут не можна обмежуватись лише морфологічними й урбаністичними критеріями, оскільки основна їх функція — це інтеграція функції та процесу. Поняття агломераційного простору не може ототожнюватись із приміською зоною. На нашу думку, визначення неповне.

Агломеризація простору — існування тісної взаємозалежності між містом-центром і сусідніми територіями (використовується як синонім для ідентифікації зони впливу ядра агломерації на його оточення).

Метрополія (англ. матір та місто) — назва міста-держави щодо заснованих поселень в інших землях (міст-колоній).

Метрополійний простір — це поселенська система (моно- або поліцентрична), що складається з багатьох населених пунктів і високоурбанізованих територій, має такі ознаки [21]:

- охоплює зону значного безпосереднього щоденного впливу (місць праці й проживання), а також зону потенційних можливостей розвитку;
- відбуваються процеси метрополізації й спостерігається достатнє нагромадження видів діяльності, що доповнюють метрополійні функції центральних осередків (локалізуються метрополійні функції поза містом-центром);

- висока внутрішня функціональна інтеграція (сильні функціональні зв'язки);
- добре розвинута транспортна інфраструктура;
- наявність міста-центру, що відіграє роль вузла в системі комунікаційних, організаційних й інформаційних зв'язків, а також інших характеристик простору.

Метрополія трактується як місто-центр, яке є складовою метрополійного простору.

В Україні доцільно говорити про *агломераційні утворення* як територіально-функціональне зосередження поселень (зосередження передбачає наявність середини (головного міста), навколо якої відбулось скупчення поселень), а в дослідженні акцент робити не на морфологічних, а на територіально-функціональних взаємодіях.

II. Функції міста та критерії віднесення його до агломераційного центру. Агломерації, будучи продуктом глобальних процесів, повинні визначатися й класифікуватися за міжнародними стандартами, що не виключає можливості врахування специфічних національних умов. Критерії виділення агломерацій можуть до певної міри залежати від визначених цілей: дослідницькі цілі вимагають використання строгих критеріїв; для досягнення практичних і політичних цілей слід брати до уваги певні регіональні відмінності з урахуванням специфічних для певної території засад регіональної політики розвитку поселенської системи.

У Польщі ідентифікація метрополійних центрів і метрополійних просторів на сьогодні доволі істотно залежить від різних політичних впливів. Щоб якесь місто можна було зарахувати до числа метрополій, воно повинно відповідати вимогам [22]:

- бути відносно великим (мінімум 0,5 млн мешканців);
- мати значний економічний потенціал і розвинуту сферу послуг вищого порядку;
- високий інноваційний потенціал (науково-дослідні центри й організації);
- виконувати метрополійні функції, тобто центральні функції вищого ієрархічного порядку — принаймні національного рівня (за зоною поширення);
- унікальність і специфічність регіону та міста-центру з огляду, наприклад, на його історичну, культурну чи архітектурно-урбаністичну цінність.

Для України агломераційні функції — це передусім:

- екзогенні функції щонайменше надрегіонального (у кристаллерівському розумінні) рівня;
- функції, пов'язані з наданням послуг вищого порядку, що належать до IV сектора (політичні, релігійні, адміністративні, культурні, наукові, освітні,

туристичні, господарські, фінансові, комунікаційні, інформаційні);

- функції прийняття рішень, що пов'язані з наявністю установ, які репрезентують структури управління та контролю на міжнародному й надрегіональному рівнях.

Водночас слід пам'ятати, що агломераційно-утворюючі види діяльності визначаються не стільки видом спеціалізації, скільки радіусом впливу (масштабом), а також зв'язками з іншими агломераціями.

III. Ознаки агломераційного простору та критерії встановлення зовнішніх меж ареалів просторового впливу центрів агломерацій агломерацій. Агломеризація простору є своєрідною відповіддю системи розселення на явище глобалізації, це процес, пов'язаний з кристалізацією просторової структури нового типу, «фокусуванням розвитку» в окремих фрагментах простору (містах і регіонах), що отримують перевагу над іншими територіальними одиницями й певний ранг. Тут:

- зосереджується світовий господарський, фінансовий і науковий потенціал, а також потенціал влади, медіа й установ культури (інноваційність та високий рівень послуг);

- виконуються визначальні (керівні) функції в управлінні економікою у наднаціональному (національному) масштабі;

- формується приєднання до міжнародної системи зв'язків і мережі міст, що також виконують аналогічні функції. Тут реалізуються процеси, що змінюють характер і силу зв'язків між центральним осередком і оточуючим його регіоном, пов'язані з розвитком системи синергетичних функціональних впливів центру на оточуючий його простір, поширенням за межі центру міського стилю життя зі збереженням домінування міста-центру;

- відбуваються зміни використання простору у великих містах та в їх приміських зонах, які ведуть до виникнення складних поселенських структур, які часто є поліцентричними й не мають чітко окреслених меж між містом і прилеглою зоною;

- формується такий розвиток урбанізованого простору, який веде до експансії й копіювання містобудівних рішень урбанізації простору в містах-центрах на інші поселення агломерації;

- відбувається концентрація населення та зростання економічного (кумуляція доданої вартості) й суспільного потенціалів.

У Польщі метрополізація трактується як функціональне, а не морфологічне поняття, а це означає необхідність виконання й дотримання певних функціональних критеріїв і вимог (розвиток метрополійних функцій). Прийняті тези, що метрополізація пов'язана зі здобуванням переваги однієї поселенської одиниці над іншими в межах деякої території. Це означає

існування ієрархічної структури метрополізації (на регіональному, загальнодержавному, континентальному чи глобальному рівнях). Інша ідея полягає в тому, що метрополізація простору невіддільна від метрополії — метрополія як місто-центр «формує» відповідний метрополійний простір («метрополізує» простір). Саме існування високорозвинутого міста-центру є першою необхідною умовою початку процесу метрополізації відповідного простору.

До головних критеріїв встановлення зовнішніх меж ареалів просторового впливу центрів агломерацій метрополійного простору (які можна використати і як критерії виділення агломерації в Україні) відносяться:

- функціональні критерії (найважливіші з погляду встановлення зовнішніх меж ареалів просторового впливу центрів агломераційного простору), що характеризують функціональні зв'язки центру з оточенням, спільно виконувані функції, господарські й суспільні зв'язки окремих одиниць, що входять до складу розселенського комплексу; вид і обсяг екзогенних функцій;
- демографічні — кількість мешканців, густота населення, демографічні процеси, величина і динаміка міграції з центрального осередку до оточуючого простору;
- економічні — кількість і характер діяльності господарських суб'єктів, високий рівень і велика динаміка економічного розвитку;
- урбаністичні — характер використання землі, вид, стан, якість, вигляд і стандарт забудови;
- технічні — ступінь розвитку технічної інфраструктури;
- соціальні — рівень умов життя, освіта, професійна структура населення;
- критерії, що визначають зону безпосереднього тяжіння до міста-центру, так звана денна міська система розселення (доїзди до місць праці й навчання);
- критерій управління, тобто політична воля потенційних суб'єктів агломераційних утворень до політики щодо її координації в сферах, спільно визнаних стратегічними для певної території;
- критерій просторової зв'язності (у т.ч. зв'язності екологічного каркасу), що запобігає виникненню окремих ізольованих територій.

Базовою територіальною одиницею формування агломераційних просторів в Україні має виступати територіальна громада.

IV. Специфіка агломераційних утворень, ієрархічний поділ та завдання їх розвитку. Проведення класифікації агломерацій є виправдане й вимагає наукового обґрунтування, оскільки: організація економіки і суспільства (в т.ч. системи розселення) має ієрархічну структуру; агломераційні утворення відрізняються між собою типом, рівнем розвитку, рангом і просторовими межами реалізації функцій.

У Польщі метрополії класифікуються (ієрархізуються) за:

- рівнем розвитку метрополійних функцій (розмір іноземних інвестицій, кількість світових компаній та установ, центральні управління банків, відсоток зайнятих у IV секторі тощо).
- важливістю метрополійного центру в глобальній системі й ступенем його участі в процесах інтернаціоналізації (кількість, сила, напрями зв'язків з іншими метрополіями).

Найочевиднішою є ієрархізація метрополій (пов'язана з реалізацією метрополійних функцій) — поділ метрополій на: глобальні; наднаціональні (міжнародні), в т.ч. континентальні; загальнодержавні й регіональні. Натомість поділ метрополій на розвинуті, такі, що розвиваються, та потенційні вважається дискусійним (як з точки зору логіки, так і практики).

Найважливішими завданнями, що визначені перед метрополійними просторами в сучасній Польщі, і які можна визначити як важливі для агломераційних просторів в Україні, є:

- конкурентоспроможність просторів та підтримка розвитку агломераційних функцій;
- розробки й впровадження засад просторового устрою — розробки спільної політики, яка б забезпечувала збалансований просторовий соціально-економічний розвиток (запобігаючи надмірній поляризації простору), контроль процесів урбанізації та раціональне використання земель, координацію просторового планування, яка б сприяла підвищенню конкурентоспроможності всього простору;
- розробки стратегічних концепцій економічного розвитку; прийняття спільних економічних ініціатив (спільні інвестиційні пропозиції, центри підтримки підприємництва, кластери тощо), підтримка інновацій, підприємництва й розвиток ринку праці;
- розвиток, обслуговування та управління технічною інфраструктурою (ширшою за значенням для самоврядних територіальних громад);
- ведення спільного комунального господарства (постачання тепла, електроенергії, водопостачання й водовідведення, утилізація відходів), протиповеневого захисту;
  - координація й спільні дії в окремих сферах, зокрема в культурі, науці, освіті, торгівлі, забезпеченні ефективного громадського транспорту та громадської безпеки;
  - просування (промоція) та маркетинг цього простору як єдиного цілого;
  - охорона природного середовища (дотримання принципів

збалансованого розвитку);

- розробка механізмів розподілу благ і ресурсів розвитку для агломерації (справедливий розподіл витрат і вигод);

- представництво інтересів агломерацій в органах влади місцевого, регіонального й національного рівнів, а також перед іншими суб'єктами й відомствами.

V. Моделі розвитку агломераційних просторів. Єдина модель розвитку агломераційних просторів відсутня, тож є потреба індивідуалізованого підходу, оскільки кожен простір має власну географічну, економічну й суспільну специфіку. Важливо, щоб у просторовому аспекті розвиток агломераційних ареалів відповідав концепціям «компактного міста» і «поляризованої урбанізації» (що означає розвиток процесів урбанізації в певних місцях та у визначених напрямках, що запобігав би неконтрольованому «розростанню» міських територій). Формування конкретних вимог щодо можливих моделей розвитку цих просторів вимагає окремого аналізу. Динамічний розвиток агломераційних просторів в умовах глобальної конкуренції не повинен суперечити політиці реурбанізації й збалансованого розвитку. Реурбанізація (пов'язана з ревіталізацією деградованих об'єктів і територій, а також підвищенням ефективності використання внутріміського простору й ресурсів) повинна призводити до зміцнення ідентичності міста-центру, тим самим підвищуючи конкурентоспроможність усього простору агломерації.

Завдяки агломеризації центри великих міст стають більш привабливими. Просторова політика повинна забезпечити формування умов для узгодження процесів реурбанізації та потреб збалансованого розвитку як у центрі, так і всього ареалу й регіону загалом. В Україні, за прикладом Польщі, необхідно розробити національну агломераційну політику (відповідно до концепції просторового розвитку країни) і забезпечити її необхідними інструментами, перш за все шляхом прийняття відповідного законодавства. Закон про агломерації має окреслювати лише загальні принципи і вимоги. Повинні бути прийняті окремі підзаконні акти й документи щодо кожної агломерації, які враховували б усю множину умов кожної з них.

VI. Міста України та перспективи творення на їх основі агломерацій. Точна й однозначна ідентифікація агломераційних центрів в Україні повинна супроводжуватися детальним аналізом на основі сформульованих критеріїв. Без попередніх досліджень можливе лише їх доволі узагальнене виділення, яке зводиться до констатації того, що в певних містах виконуються відповідні процеси й реалізуються до певної міри агломераційні функції.

Наприклад, до метрополійних центрів у Польщі віднесені (при цьому включення до певних груп вказує на рівень розвитку метрополійних функцій):

- (А) Варшава;
- (В) Краків (який за рівнем розвитку своїх метрополійних функцій не дуже поступається Варшаві — головний центр міжнародного туризму, населення якого разом із прилеглими територіями становить близько 1 млн мешканців; динамічно розвиваються метрополійні функції вищого порядку, у т.ч. академічні) і Тримісто (смуга якого тягнеться від Тчева до Вейхерова — близько 1 млн мешканців, багато метрополійних функцій, міжнародний аеропорт; важливий освітній, науковий і туристичний центр);
  - (С) Вроцлав (близько 0,7 млн мешканців) і Познань (близько 0,7 млн мешканців). Обидва міста демонструють активну динаміку розвитку загалом (і метрополійних функцій зокрема), мають потужні зарубіжні зв'язки;
  - (Б) Лодзь (разом з приміською зоною близько 1 млн мешканців, розвинуті академічні функції);
  - (Е) Верхня Сілезія — катовіцька конурбація (величезний демографічний потенціал — близько 3 млн мешканців; розвинута і складна урбаністично-поселенська система, сильні інтеграційні та модернізаційні процеси; однак метрополійні функції слабозвинуті).

Дещо слабше проявляється роль як потенційних метрополій таких міст:

- (Р) Щецін і Люблін;
- (О) Білосток, Жешув, Бидгосько-торунська агломерація.

В Україні в різних документах визначена різна кількість агломерацій, зокрема, за даними Вікіпедії, виділяється 23 найбільших агломерацій; проектом Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення правових підстав для утворення агломерації як однієї з форм співробітництва територіальних громад (zareєстровано 19.12.2019 р.) число їх у межах держави не вказано, зазначено лише, що агломерація може утворюватися на території, спільне постійне населення якої перевищує 200 тис. осіб. Для керування агломерацією утворюється рада. Ключовими темами для спільного вирішення на її рівні є: громадський транспорт, ремонт доріг, містобудування, поводження з відходами, водопостачання й водовідведення.

З'являється небезпека поступового знецінення самої концепції агломерації та агломерування простору за рахунок включення до числа агломерацій надмір слабких (з точки зору функціонального розвитку) центрів, що приведе до понятійної плутанини, в результаті чого відмінність між більшими чи навіть середніми містами й агломераціями практично нівелюється.

Введення у термінологію просторових наук і містобудівної практики поняття агломерація стосовно найбільших українських міст є виправданим. Цей термін уже прийнятий і досить поширений, а тому його слід відповідно сприймати (незважаючи на те, що у випадку багатьох українських міст, які

називають агломераціями, спостерігається лише початковий етап формування таких укладів). При цьому потрібно враховувати, що:

- термін «агломерація» повинен стосуватися не стільки найбільших міст, скільки найважливіших за своїми функціями центрів;
- українські міста мають характер національних (регіональних), а не глобальних агломерацій.

На користь вживання терміна «агломерація» вказують і певні практичні міркування, зокрема, що образ (бренд) міста є важливим чинником для його промоції — маркетингу місця, а також сприяє розвитку співпраці самоврядних одиниць, які функціонують у межах відповідного агломераційного простору.

Водночас необхідно зазначити, що, окрім Києва, в Україні немає великих міст з функціями прийняття рішень вищого масштабу. Отож застосування терміна «агломерація» з позиції агломераційних функцій стосовно багатьох сучасних міст в Україні залишається дискусійним.

На сьогодні доцільно говорити про агломераційні утворення в Україні, тобто міста й території, в зоні впливу на яких морфологічно створена певна система поселень, які можна класифікувати як агломерацію, проте агломераційні функції не розвинуті як у місті-центрі, так і в його зв'язках з оточенням.

VII. Адміністративно-правові інструменти формування й управління агломераційним простором. Агломерації (агломераційні простори) є результатом процесів, що мають об'єктивний і глобальний характер, а організація територіальної структури країни — внутрішня справа кожної держави і певний політичний акт. На нашу думку, виділення таких просторів не повинно дезорганізувати існуючий адміністративний поділ (який повинен відзначатись стійкістю й стабільністю), а агломераційні простори не повинні виділятися як окремий (додатковий) рівень адміністративно-територіального поділу держави.

У Польщі існує два варіанти «монтування» метрополійних просторів у структуру адміністративно-територіального поділу держави. Перший з них — виділення метрополійних просторів у вигляді обов'язкових (добровільних) асоціацій самоврядних громад, і делегування їм окремих повноважень гмін і повітів (зокрема тих, що пов'язані з просторовим плануванням та урбаністичним проектуванням). Другий варіант пов'язаний з ліквідацією існуючих повітів (адміністративних районів) у їх нинішньому вигляді й створення замість них метрополійних повітів (не обов'язково з такою назвою), які б охоплювали метрополійний центр і навколишні гміни (з обов'язковим наданням певних повноважень щодо вирішення визначених завдань на рівні метрополійних повітів).

Відсутність спеціальних інституцій управління агломераційними просторами викликає необхідність ведення постійних переговорів між численними зацікавленими сторонами для запобігання фрагментації простору. Надання статусу окремого суб'єкта таким просторам суттєво б полегшило управління ними та забезпечило кращу координацію їх розвитку. Органи управління агломераціями повинні мати реальну владу в питаннях вибору, контролю й адміністрування розвитку, але обмежену — в окремих питаннях стратегічного характеру і тих, що пов'язані з просторовим плануванням. В Україні вирішення існуючих конфліктів і суперечливих інтересів територіальних одиниць і користувачів простору не має ефективних механізмів — будь-яка форма управління агломераційними просторами в сучасних умовах не зможе забезпечити належного функціонування цих територій.

Потрібна розробка раціональної моделі управління такими утвореннями [12]. У нашій ситуації можна скористатись досвідом Польщі — визнати й впровадити цілісну модель організаційно-правового управління агломераційними просторами, яка б базувалась на:

- визнанні ролі та самостійності місцевих територій як суб'єктів;
- врахуванні особливостей конкретного агломераційного простору (специфіки місцевих умов);
- створення умов для еластичного виконання встановлених правил співжиття.

Дорадчі органи можуть бути лише першим кроком до створення необхідних передумов для співпраці органів місцевого самоврядування територій, служити доповненням у процесі планування розвитку (наприклад, при розробці стратегії розвитку агломераційного простору). Влада агломерації повинна характеризуватись як самоврядна, оскільки вибір між прямою (виборна влада) й непрямою (коли влада призначається) демократією є, по суті, вибором між двома рівнозначними цінностями, якими є демократична легітимність, а також необхідність гармонійної співпраці між органами самоврядування різних рівнів. Рішення щодо обрання чи призначення органів влади повинно залежати від форми підпорядкування просторів (наприклад, у разі обов'язкового об'єднання громад в асоціацію на рівних правах, владні органи якого були б функціонально пов'язані з органами місцевого самоврядування, владу агломерації могли б репрезентувати обрані від громад депутати). Система призначення органів влади повинна узгоджуватись з системою призначення органів влади інших територіальних одиниць (особливо у випадку створення «агломераційних» районів).

Виникнення агломерацій, незважаючи на те, що існуюча адміністративно-правова система України надає багато можливостей для управління такими

територіями, вимагає впровадження деяких нових правових регуляторів і застосування нових інструментів. Зокрема, врегулювання потребують питання:

- інституціональні — організаційна структура, коло завдань і повноважень органу влади, що управляє простором, інструменти управління, джерела доходів і засади управління фінансами;
- можливої ліквідації районів у їх сучасному вигляді в межах агломераційних просторів та передача відповідних завдань спеціальним одиницям, що мають формулу обов'язкових об'єднань територіальних громад або агломераційних районів;
- розробки автономних планів просторового розвитку для агломераційних просторів, визначення кола відповідальних за їх складання, впровадження й моніторинг виконання;
- створення статистичної бази даних для агломерації і формування системи моніторингу соціально-економічних та територіальних процесів і змін у використанні простору;
- впровадження формально-правових преференцій для потенційних інвесторів, діяльність яких сприяє розвитку агломераційних функцій.

VIII. Просторові (містобудівні) аспекти формування та керованого розвитку агломерації. Просторова організація агломерації — це спосіб формування простору для творення його гармонійної цілісності. Вона передбачає вдосконалення складових елементів простору та впорядкування пов'язань і вимог між ними (вимірами): людина (суспільні) — функції (господарсько-діяльнісні) — умови (природно-правове середовище) — час (культурно-історичні) — геометрія (розпланування й композиція). Головною метою просторової організації є формування просторового ладу, ефективного господарювання й розвитку територій, а також охорона важливих властивостей простору (елементів природного й історичного середовищ), стимулювання соціально-господарських процесів.

Просторово-урбаністична діяльність скерована на такі функції й завдання:

- координаційні — обґрунтування рішень органів місцевого самоврядування у справах призначення та способу господарювання територією;
- інвестиційні — сприяння суб'єктам господарювання (державним, комунальним, приватним) у їх діяльності;
- контрольні — ведення нагляду за дотриманням законів і вимог до життєдіяльності простору, усунення конфліктів і вирішення проблем у системі господарювання;
- охоронні — охорона національної безпеки, громадських благ і ресурсів.

Особливе місце відведено питанням господарювання територіями (забудованими, урбанізованими) та господарювання землею (угіддями, лісами, сільською місцевістю).

У Польщі виділяються різні документи просторового розпланування: 1) на рівні держави — концепція просторового загосподарювання держави; стратегія розвитку держави; урядові програми, що служать реалізації інвестицій у масштабі держави; 2) на рівні воєводства (регіону) — плани загосподарювання воєводства; аудит краєвидів; 3) на рівні гміни (територіальної громади) — дослідження умов і напрямів просторового загосподарювання та місцевий план просторового загосподарювання гміни.

Окремо виділяється документ — дослідження умов і напрямів просторового загосподарювання метрополійного об'єднання. Таку практику доцільно застосувати в Україні. Крім того, для задач просторового розвитку варто розрізняти такі поняття, як концепція і стратегія.

Концепція — це комплекс поглядів на систему; певний спосіб розуміння; основна ідея, головний задум; конструктивний принцип (принципи); система шляхів вирішення завдань. Концепція включає *стратегію* — як спосіб (діяльність, дії) досягнення мети; загальний план, що охоплює тривалий період часу; система пошуку формування та розвитку доктрини, яка забезпечить довготерміновий успіх при її послідовній і повній реалізації. При цьому *доктрина* трактується як система тверджень, знань і догм (релігійних, філософських, політичних), а також система діяльності й мислення. Для просторового планування агломераційних утворень доцільно розробити концепцію їх просторової організації та розвитку.

Потрібні програми ревіталізації й реурбанізації міського простору.

ІХ. Напрями, вимоги та завдання наукових досліджень. Дослідження проблем агломерацій і агломераційних просторів повинні зосереджуватися на питаннях:

- впорядкування термінології, пов'язаної з агломераціями;
- обґрунтування методів, показників і критеріїв ідентифікації агломераційних просторів;
- аналізу демографічних і суспільних процесів, що відбуваються на цих просторах (сегрегація, поляризація, рівень і якість життя тощо);
- аналізу урбанізаційних процесів, що відбуваються в агломераційних просторах;
- вивчення умов формування і розвитку агломераційних функцій;
- аналізу зв'язків між центром і його оточенням та питаннях інтеграції економічного й суспільного розвитку в адміністративних одиницях, що формують цей простір;

- визначення радіусу впливу агломерації, зокрема ідентифікації меж ринку праці;
- аналізу ролі установ та організацій в агломераційних процесах;
- аналізу процесів інтернаціоналізації й універсалізації, їх впливу на трансформацію соціально-економічного простору великих міст;
- обґрунтування шляхів економічного успіху великих міст з позицій їх прагнень до агломерації та визначення чинників, які б сприяли розвитку цих просторів і створювали передумови для включення українських міст в аналогічні процеси в Європі;
- виявлення конкурентоспроможності, а також інвестиційної привабливості агломерацій як умов, що визначають ефективність їх розвитку;
- вивчення залежностей між ринком нерухомості та розвитком агломераційного простору;
- визначення ролі агломерацій як полюсів зростання в міжнародному й регіональному масштабах, встановлення рівнів їх позитивних впливів і негативних наслідків;
- функціонування адміністративно-територіальних структур у цих просторах, систем управління їх розвитком; виокремлення основ координації агломераційної просторової політики, особливо у сфері транспортної інфраструктури й ревіталізації міського простору;
- структури, доступності та зв'язків у агломераційних мережах;
- формування й поширення вироблених в агломерації зразків містобудівних рішень, а також інтерпретації просторової політики;
- обґрунтування теоретичних умов і практичних рекомендацій узгодження політики регіонального розвитку й розвитку агломераційних просторів;
- функціонування екологічних структур і охорони природного середовища в цих ареалах.

Стосовно довгострокових інтересів національного розвитку вирішальне значення на сьогодні мають дослідження: визначення і встановлення зовнішніх меж ареалів просторового впливу центрів агломераційних просторів в Україні; пороги й бар'єри розвитку агломерацій, а також вплив зовнішніх чинників на їх розвиток; механізми формування та розвитку агломераційних функцій; стимулювання інновацій в економіці й визначення умов підвищення конкурентоспроможності цих просторів; зв'язки (функціональні тощо) між центром і оточуючими територіями, моніторинг зв'язків у контексті регіональних імпульсів розвитку, що генеруються агломерацією; механізм підтримки розвитку агломераційних центрів та аналіз можливостей підключення українських агломерацій до європейської й глобальної мереж.

Окремого розгляду потребують:

- правове врегулювання механізмів співпраці між місцевими органами самоврядування, що входять до складу агломераційних просторів;
- механізми, що регулюють просторовий розвиток утворень (у т.ч. механізми просторового планування та урбаністичного проектування);
- екологічні конфлікти й охорона природного та культурного середовища в агломераціях;
- вплив агломерацій на розвиток регіонів та окремих територій держави на соціальні диспропорції й загрози.

Висновки

1. Предметом дослідження стало осмислення агломерації як явища в урбаністиці. Використано польський досвід, де агломерація трактується як перехідна фаза до формування метрополій, які відображають різні фази процесів урбанізації. На думку польських учених, ці поняття мають різний зміст: агломерація трактується як морфологічна одиниця, яку формує компактна група взаємопов'язаних поселень, що виникли в результаті процесів концентрації; метрополія й метрополійний простір — як функціональна одиниця, утворена великим функціональним міським комплексом, головною ознакою якої є наявність метрополійних функцій і функціональних зв'язків. У статті розкрито сутність агломералізації простору як функціонального поняття, систематизовано тлумачення відповідних базових термінів.

2. Визначено ознаки агломераційного простору та критерії встановлення зовнішніх меж ареалів просторового впливу центрів агломерацій. Метрополія визначається як місто-центр, що разом із оточенням творять метрополійний простір. Кожен метрополійний простір є агломерацією, проте не кожна агломерація відповідає умовам, щоб вважатись метрополійним простором. Умовою перетворення агломерації в метрополійний простір є формування метрополійних функцій, широкі урбаністичні перетворення, процеси функціонально-просторової інтеграції, глобалізація й інтернаціоналізація економіки, спільна система планування та управління розвитком. Проте первинним вважається набуття урбанізованою системою (агломерацією) міжнародного рангу. Не можна трактувати агломерацію як нижчий рівень створення метрополії, а мегаполіс — вищий етап еволюції метрополійних систем. Це різні урбаністичні феномени.

3. Визначена специфіка агломераційних утворень, їх ієрархічний поділ, моделі розвитку та шляхи застосування для умов України. Можлива класифікація агломерацій за: рівнем розвитку та організації економіки й суспільства (систем розселення); рангом; просторовими межами реалізації агломераційних функцій; рівнем розвитку агломераційних функцій (іноземні

інвестиції, кількість світових компаній, зайнятість в ІТ секторі), а також за важливістю міста-центру агломерації в глобальній системі зв'язків. Метрополія може не мати свого метрополійного простору (Сінгапур, Гонконг), тоді як агломерація за своєю суттю виступає пов'язанням міста-центру з оточенням.

4. Запропоновано адміністративно-правові інструменти формування та управління агломераційним простором. Обґрунтовані шляхи й варіанти включення агломерацій в адміністративно-територіальну структуру держави, визначено модель організаційно-правового управління агломераціями, зокрема визнання ролі та самостійності всіх суб'єктів, врахування унікальності та особливостей цих просторів; обґрунтування правил, вимог та умов їх виконання. Визначено містобудівні аспекти формування та керованого розвитку агломерацій. Розкрито зміст і можливості містобудівних чинників у цьому процесі.

5. Виділено ключові напрями досліджень процесів агломералізації, розглянуто питання, пов'язані з розробкою основ формування міських агломерацій в Україні. Актуальними залишаються дослідження:

- впорядкування детермінант агломераційності та агломераційних функцій;
- ідентифікації й класифікації проблем, що стосуються агломерацій, вдосконалення методологічного інструментарію їх дослідження;
- обґрунтування критеріїв доцільності формування агломерацій та оцінки ефективності їх створення;
- вдосконалення урбаністичних, правових, економічних та управлінських механізмів просторової організації та соціально-економічного розвитку агломерацій.

Використана література:

1. Білоконь Ю. М., 2003. Новий підхід до методики планування Харківської міської агломерації. *Досвід та перспективи розвитку міст України*: зб. наук. праць. Київ: Логос, No 5, с. 5–14.
2. Белоконь Ю. Н., Владимиров В. В., Фомин И. А., 2002. *Организация территории приграничных районов (концептуальные положения)*. Киев: КНУСА. 88 с.
3. Габрель М.М., 2004. *Просторова організація містобудівних систем*. Київ: А.С.С. 400 с.
4. Демин Н.М., 2012. Современные агломерации. Миф или реальность. *Досвід та перспективи розвитку міст України*: зб. наук. праць. Логос, No 22, с.68–88.

5. Дьомін М.М., Габрель М.М., 2005. Загальна методика формування метрополійних територій в Україні. *Містобудування та територіальне планування: наук.техн. зб.* Київ: КНУБА, №21, с. 102–113.
6. Ібатуллін Ш. І., Степанко О. В., 2013. Теоретико-методологічні основи формування природно-господарських територіальних систем в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*, №19, с. 6–10.
7. Ключніченко Є.Є., 2003. *Управління містом* : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. 259 с.
8. Нудельман В.І., 2001. Вдосконалення адміністративно-територіального устрою України. *Регіональна економіка*. № 3, с. 126–130.
9. Палеха Ю.М., 2016. Розвиток планувального каркасу України як основа її інтеграції у європейський простір. *Українська географія: сучасні виклики* [зб. наук. пр. у 3-х т.]. Київ, т. II, с. 238–240.
10. Парасюк І.Л., 2010. Економічно-правові аспекти понять «агломерація» та «міська агломерація» в українському законодавстві. *Економіка та держава*, № 9, с. 12–16.
11. Тищенко О.П., 2013. Ресурсний потенціал та господарство міських агломерацій: проблеми ефективного управління. *Економічний часопис-XXI-2013*, № 9-10(2), с. 3–6.
12. Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів / Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Проекту «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» (USAID ЛІНК). Київ, 2012. 132 с.
13. Фомін І.О., Білоконь Ю.М., 2001. Сучасні тенденції просторового розвитку Європи та планувальна регіоналізація України. *Вісник Академії будівництва України*. Київ, вип.10, с. 26–29.
14. Шаблій О.І., 2011. Природно-географічне положення Львова: фізико-географічне положення Львова у Європі. *Львів: комплексний атлас*. Київ: Картографія, с. 16.
15. Яценко В.О., 2017. Агломерація як об'єднання локальних групових систем (територіальних громад). *Містобудування та територіальне планування*, вип. 64, с. 459–465. Веб-сайт. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2017_64_59 (дата звернення 25.12.2019).
16. Bartosiewicz B., 2012. Spójność terytorialna Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego – pomiar zjawiska, [w:] B. Bartosiewicz, T. Marszał, I. Pielesiak (red.), *Spójność terytorialna Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego*, Studia KPZK PAN, 147, s. 155–167.
17. Eberhardt P., 2018. *Granice polityczne Polski i jej sąsiadów w XX wieku (wybrane zagadnienia)*, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Kraków. 372 s.

18. Domański R., Naworóla A. (red.), 2010. *Badanie funkcji, potencjału oraz trendów rozwojowych miast w województwie małopolskim*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Instytut Spraw Publicznych, Kraków. Веб-сайт. URL: http://www.malopolskie.pl/Pliki/2012/Miasta_ma%C5%82opolskie_wersja_skr%C3%B3na.pdf [dostęp z 08.12.2019].
19. Liszewski S., 2010. Metropolia jako przedmiot badań naukowych i obszar dynamicznych przemian przestrzennych oraz społeczno-gospodarczych, [w:] *Procesy metropolizacyjne w teorii naukowej i praktyce*, Biblioteka Wiadomości Statystycznych, t. 63, s. 27-41.
20. Markowski T., Marszał T., 2007. Metropolie i procesy metropolizacji w Polsce, [w:] Makiela Z., Fedan R. (red.), *Procesy metropolizacji w regionie podkarpackim Rzeszów-Lwów*, Biuletyn KPZK PAN, No230, Warszawa 2007, s. 8–26.
21. Marszał T., 2008, Metropolitan processes in Central and Eastern Europe. *European Spatial Research and Policy*, No15 (2), s. 27–37.
22. Marszał T., Some remarks on metropolitan development – the case of the city of Lodz [w:] T. Gök, T. Marszał (eds) “*Urban and regional development – concepts and experiences*”, *Studia Regionalia* vol. 14, Warszawa 2004, s. 129–136.
23. Jakóbczyk-Gryszkiewicz J., 2001. *Aglomeracja łódzka*, [w:] Liszewski S. (red.), *Funkcja regionalna Łodzi i jej rola w kształtowaniu województwa. Zarys monografii województwa łódzkiego*, ŁTN, Łódź, s. 241–249.
24. Śleszyński P., 2015. W sprawie optymalnego podziału terytorialnego Polski: zastosowanie analizy grawitacyjnej, *Przegląd Geograficzny*, 87(2), s. 343–359.
25. Smętkowski M., Jałowiecki B., Gorzelak G., 2009. Obszary metropolitalne w Polsce - diagnoza i rekomendacje. *Studia Regionalne i Lokalne*, No1(35), s. 52-73.
26. Pielesiak I., 2012. Delimitacja i instytucjonalizacja Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego, [w:] Bartosiewicz B., Marszał T., Pielesiak I. (red.), *Spójność terytorialna Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego*, *Studia KPZK PAN*, 147, Warszawa, s. 169–186.

References:

1. Bilokon Yu.M., 2003. Novyi pidkhid do metodyky planuvannia Kharkivskoi miskoi ahlomeratsii. Dosvid ta perspektyvy rozvytku mist Ukrainy: zb. nauk. prats. Kyiv: Lohos, No 5, c. 5–14.
2. Belokon Yu.N., Vladymyrov V.V., Fomyn Y.A., 2002. Orhanyzatsyia terrytoryy pryhranychnykh raionov (kontseptualnye polozhenyia). Kyev: KNUSA. 88 s.

3. Habrel M.M., 2004. Prostorova orhanizatsiia mistobudivnykh system. Kyiv: A.S.S. 400 s.
4. Demyn N.M., 2012. Sovremennyye ahlomeratsyy. Myf yly realnost. Dosvid ta perspektyvy rozvytku mist Ukrainy : zb. nauk. prats. Lohos, No 22, c. 68–88.
5. Domin M.M., Habrel M.M., 2005. Zahalna metodyka formuvannia metropoliinykh terytorii v Ukraini. Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia : nauk.tekhn. zb. Kyiv: KNUBA, No21, c. 102–113.
6. Ibatullin Sh. I., Stepanko O. V., 2013. Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia pryrodno-hospodarskykh terytorialnykh system v Ukraini. Investytsii: praktyka ta dosvid, No19, c. 6–10.
7. Kliushnichenko Ye.Ie., 2003. Upravlinnia mistom : navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. Kyiv: Kyiv. nats. un-t bud-va i arkhit. 259 c.
8. Nudelman V.I., 2001. Vdoskonalennia administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy. Rehionalna ekonomika. No 3, c. 126–130.
9. Palekha Yu.M., 2016. Rozvytok planovalnogo karkasu Ukrainy yak osnova yii intehtratsii u yevropeyskyi prostir. Ukrainska heohrafiia: suchasni vyklyky [zb. nauk. pr. u 3-kh t.]. Kyiv, t. II, c. 238–240.
10. Parasiuk I.L., 2010. Ekonomichno-pravovi aspekty poniat «ahlomeratsiia» ta «miska ahlomeratsiia» v ukrainskomu zakonodavstvi. Ekonomika ta derzhava, No 9, c. 12–16.
11. Tyshchenko O.P., 2013. Resursnyi potentsial ta gospodarstvo miskykh ahlomeratsii: problemy efektyvnoho upravlinnia. Ekonomichniy chasopys-XXI-2013, No 9-10(2), s. 3–6.
12. Terytorialnyi rozvytok v Ukraini: rozvytok ahlomeratsii ta subrehioniv / Ahentstvo SShA z mizhnarodnoho rozvytku (USAID) v ramkakh Proektu «Lokalni investytsii ta natsionalna konkurentospromozhnist» (USAID LINK). Kyiv, 2012. 132 s.
13. Fomin I.O., Bilokon Yu.M., 2001. Suchasni tendentsii prostorovoho rozvytku Yevropy ta planovalna rehionalizatsiia Ukrainy. Visnyk Akademii budivnytstva Ukrainy. Kyiv, vyp.10, s. 26–29.
14. Shablii O.I., 2011. Pryrodno-heohrafichne polozhennia Lvova: fizyko-heohrafichne polozhennia Lvova u Yevropi. Lviv: kompleksnyi atlas. Kyiv: Kartohrafiia, s. 16.
15. Iatsenko V.O., 2017. Ahlomeratsiia yak obiednannia lokalnykh hrupovykh system (terytorialnykh hromad). Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia, vyp. 64, s. 459 – 465. Veb-sait. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2017_64_59 (data zvernennia 25.12.2019).
16. Bartosiewicz B., 2012. Spójność terytorialna Łódzkiego Obszaru

Metropolitalnego – pomiar zjawiska, [w:] B. Bartosiewicz, T. Marszał, I. Pielesiak (red.), Spójność terytorialna Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego, Studia KPZK PAN, 147, s. 155–167.

17. Eberhardt P., 2018. Granice polityczne Polski i jej sąsiadów w XX wieku (wybrane zagadnienia), Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Kraków. 372 s.

18. Domański R., Naworóła A. (red.), 2010. Badanie funkcji, potencjału oraz trendów rozwojowych miast w województwie małopolskim, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Instytut Spraw Publicznych, Kraków. Veb-sait. URL: http://www.malopolskie.pl/Pliki/2012/Miasta_ma%C5%82opolskie_wersja_skr%C3%B3na.pdf [dostęp z 08.12.2019].

19. Liszewski S., 2010. Metropolia jako przedmiot badań naukowych i obszar dynamicznych przemian przestrzennych oraz społeczno-gospodarczych, [w:] Procesy metropolizacyjne w teorii naukowej i praktyce, Biblioteka Wiadomości Statystycznych, t. 63, s. 27-41.

20. Markowski T., Marszał T., 2007. Metropolie i procesy metropolizacji w Polsce, [w:] Makiela Z., Fedan R. (red.), Procesy metropolizacji w regionie podkarpackim Rzeszów-Lwów, Biuletyn KPZK PAN, No230, Warszawa 2007, s. 8–26.

21. Marszał T., 2008, Metropolitan processes in Central and Eastern Europe. European Spatial Research and Policy, No15 (2), s. 27–37.

22. Marszał T., Some remarks on metropolitan development – the case of the city of Lodz [w:] T. Gök, T. Marszał (eds) “Urban and regional development – concepts and experiences”, Studia Regionalia vol. 14, Warszawa 2004, s. 129–136.

23. Jakóbczyk-Gryszkiewicz J., 2001. Aglomeracja łódzka, [w:] Liszewski S. (red.), Funkcja regionalna Łodzi i jej rola w kształtowaniu województwa. Zarys monografii województwa łódzkiego, ŁTN, Łódź, s. 241–249.

24. Śleszyński P., 2015. W sprawie optymalnego podziału terytorialnego Polski: zastosowanie analizy grawitacyjnej, Przegląd Geograficzny, 87(2), s. 343–359.

25. Smętkowski M., Jałowiecki B., Gorzelak G., 2009. Obszary metropolitalne w Polsce - diagnoza i rekomendacje. Studia Regionalne i Lokalne, No1(35), s. 52-73.

26. Pielesiak I., 2012. Delimitacja i instytucjonalizacja Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego, [w:] Bartosiewicz B., Marszał T., Pielesiak I. (red.), Spójność terytorialna Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego, Studia KPZK PAN, 147, Warszawa, s. 169–186.

Аннотация

Д-р арх., профессор Демин Н., Киевский национальный университет строительства и архитектуры; д-р хаб., профессор Маршал Т., Институт освоения среды и пространственной политики Университета Лодзи (Польша), д.т.н., профессор Габрель Н., НУ «Львовская политехника».

Требования и критерии формирования городских агломерационных образований. Опыт Польши и практика Украины.

В статье, используя опыт Польши, упорядочен категориально-понятийный аппарат, цели, задачи, требования и критерии формирования городских агломерационных образований. Установлено функции городов и критерии их отнесения к агломерационному центру; определены признаки агломерационного пространства и критерии определения внешних границ ареалов пространственного влияния центров агломераций. Выделена специфика агломерационных образований, представлена их иерархическая классификация, сформулированы задачи развития. Обосновывая модели развития агломерационных пространств, обозначены административно-правовые инструменты формирования и управления агломерациями, раскрыто градостроительные аспекты формирования и управляемого развития агломераций. Обоснованы направления и задачи научных исследований проблем агломерационных пространств, которые будут способствовать дальнейшему агломерированию пространства Украины.

Ключевые слова: агломерационный центр, агломерационные функции, агломерационное образование, агломерация, метрополия, метрополийное пространство, метрополийные функции, критерии определения внешних границ ареалов пространственного влияния центров агломераций.

Annotation

Doctor of Architecture, professor Dyomin M., Kyiv National University of Construction and Architecture. Doctor hab., professor Marshal T., Institute for Environmental Management and Spatial Policy of the University of Lodz (Poland). Doctor of technical sciences, professor Habrel M., NU «Lviv Polytechnic».

Requirements and criteria of emergence of agglomeration formations. Polish experience and ukrainian practice.

Contemplating agglomeration as a new phenomenon in urbanistics became the subject of the research. The nature of space agglomeration as functional concept is outlined and interpretation of respective basic concepts and terms is systematized. Agglomeration is interpreted in Polish literature as a transitional phase to forming of metropolitan areas. They are of different content: agglomeration is interpreted as a morphological unit formed by dense group of interrelated settlements that have

emerged due to concentration processes, while metropolitan area and metropolitan space — as functional unit created by large functional urban complex, where the available metropolitan functions and functions links are the main peculiar feature.

Features of agglomeration space and criteria of agglomerations delimitation are defined. Metropolitan area is interpreted as central city that creates metropolitan space along with its surroundings. Each metropolitan space is an agglomeration, although not each agglomeration corresponds to the conditions necessary to be considered as a metropolitan space. Forming of metropolitan functions, broad urbanistic transformations, processes of functional-spatial integration, globalization and internationalization of economy and joint system of development planning and management are the conditions of agglomeration transition into the metropolitan space. The specifics of agglomeration formations, their hierarchic division and classification are conducted by the development level and organization of economy and society (settlement systems); rank; spatial boundaries of implementation of agglomeration functions; level of development of agglomeration functions (foreign investment, number of global companies, employed in IT industry), as well as by the importance of the central city of the agglomeration in global system of links.

Administrative-legal instruments of forming and management of agglomeration space, ways to include agglomerations into administrative-territorial structure of a country and model of their organizational-legal management are suggested. Urban planning aspects of forming and guided development of agglomerations are defined. The key directions of agglomeration processes are outlined and the issues regarding the development of foundations for forming of urban agglomerations in Ukraine are considered. The following research issues remain to be relevant:

- arrangement of agglomeration determinants and agglomeration functions;
- identification and classification of problems regarding agglomerations and improvement of a set of methodological tools for their research;
- substantiation of criteria of agglomerations forming reasonability and their creation efficiency assessment;
- improvement of urbanistic, legal, economic and managerial mechanisms of agglomerations' spatial organization and socio-economic development.

Key words: agglomeration center, agglomeration functions, agglomeration formation, agglomeration, metropolis, metropolitan space, metropolitan functions, criteria for determining the external boundaries of the spatial distribution ranges of agglomeration centers.